

Enger, Hans-Olav 2023: Samisk påvirkning på skandinavisk grammatikk? *Folkmålsstudier*, nr 61. S. 97–109. Doi: <https://doi.org/10.55293/fms.120235>

Hans-Olav Enger

SAMISK PÅVIRKNING PÅ SKANDINAVISK GRAMMATIKK? ¹

Saami influence on Scandinavian grammar?

Older histories of the Scandinavian languages (Danish, Swedish and Norwegian) commonly assume that German has influenced the Scandinavian languages heavily. By contrast, they do not assume any significant influence from the Saami languages. This traditional view has, however, been challenged in an interesting monograph by Kusmenko (2008). While Kusmenko's hypotheses have been met with scepticism by some specialists of Scandinavian, they have also been received favourably by some, notably Bull (for example in this journal, 2017). Yet Bull also points to an important weakness in Kusmenko's argument – the near-absence of lexical influence despite the supposedly heavy grammatical influence. However, Bull argues that this absence is apparent rather than real; in Norwegian dialects in the very North, Saami loan-words are more numerous. In this paper, I argue that evidence from these dialects is not necessarily very relevant, since Kusmenko's hypotheses primarily concern dialects further south. While Kusmenko and Bull are justified in criticising the ideological bias in much language historiography in Norway, and while it now seems clear that prestige relations between speakers of Saami and Scandinavian need not have been the same a millennium ago as they were a century ago, the more strictly linguistic evidence adduced by Kusmenko is still not convincing. The absence of good parallels make his scenario look less plausible.

1 Innledning og tese

I tradisjonelle skandinaviske språkhistorier (som Skautrup 1944–1968, Wessén 1965a–c eller Indrebø 1951) er ordet *tysk* nokså frekvent; det står ganske mye om hvordan tysk (neder- eller høy-) har påvirket de respektive nasjonalspråka gjennom tidene. Språkhistorikerne mener altså at kontakten med (ulike former for) tysk har endret de skandinaviske språka på vesentlige måter (kanskje særlig i hansatida og i kjølvannet av reformasjonen).

Til sammenlikning er ordet *samisk* lite frekvent; språkhistorikerne antar ikke at kontakten med samisk har endret skandinavisk noe særlig. A priori kunne en tenkt seg for eksempel at ett samisk språk i betydelig grad hadde

¹ Takk til †Gjert Kristoffersen og Marianne Brodahl Sameien, som uavhengig av hverandre (men nesten i munnen på hverandre) gav meg ideen til denne artikkelen, til Johanna Laakso for nyttig epost, til tilhørerne ved to ulike seminarer i Oslo, til Steffen Höder for utførlig og konstruktiv respons på et tidligere utkast, og til redaksjonen i *Folkmålsstudier*.

påvirket ett nordisk språk i en eller annen periode, men ingen av de gamle språkhistoriene ser ut til å anta noe slikt. Innafor nordisk språkvitenskap har det altså ikke vært vanlig å anta at samiske språk har påvirket de nordgermanske språka i vesentlig grad. Denne tradisjonelle synsmåten er likevel blitt utfordret av Jurij Kusmenko (2008), som tilskriver en hel serie skandinaviske særdrag samisk påvirkning. Dette er dype strukturelle trekk som omfatter blant annet følgende:

- Endelsen *-st/-s*, som starter som resiprok- og refleksivendelse og blir en passivendelse (*møtes*, *kastes*)
- Jamvekt (*bite* – *veta* i infinitiv, *okse* – *stega* i maskuliner)
- Bestemthetsuffikset, også kalt den bestemte artikkelen (som i *huset*, *stolen*)

Tanken er ikke at konkrete endelser er lånt, men at mønstre er lånt inn. Kusmenkos argumentasjon gjelder til dels fonologi, til dels bøyingsmorfologi; i denne artikkelen begrenser jeg meg til noen trekk fra bøyingsmorfologien, av praktiske hensyn.² Kusmenkos uortodokse ideer har fått et visst gehør, men de har også møtt en del motbør, se forskningsoversynet i avsnitt 2 nedafor. Hittil har imidlertid argumentasjonen *for* hypotesene vært mye mer omfattende enn argumentasjonen *mot*. Det er ikke urimelig, for hypotesene er uortodokse. Kusmenkos hypoteser fortjener imidlertid å tas på alvor, også av skeptikerne.

Denne artikkelen er mitt forsøk på å forklare og forsvare skepsisen. Kort sagt samsvarer ikke den påståtte påvirkningen med det såkalte lånbarhetshierarkiet (jf. f.eks. Gardani et al. 2015); dette blir utdypet i avsnitt 3.1. Kusmenko sier tydelig at han ikke antar lån av konkrete elementer, men av grammatiske mønstre. Lån av grammatiske mønstre er likevel uventet om det ikke samtidig er spor av omfattende lån av innholdsord og av iallfall noen lån av affikser og formord (grammatiske ord). Den norske forskeren Tove Bull har forsvart Kusmenkos teser ved å vise til lån i nordlig nordnorsk, men det er ikke noe godt forsvar, ettersom Kusmenko antar at den avgjørende språkkontakten var lenger sør (avsnitt 3.2). Avsnitt 4 inneholder noen mindre innvendinger, mens avsnitt 5 oppsummerer.

² Boka fra 2008 inneholder noen småfeil. Derfor har Kusmenko seinere gitt ut en revidert versjon som er lett tilgjengelig på nettet. Det er likevel ikke noen skilnader mellom de to versjonene som spiller noen rolle for mitt resonnement, og av praktiske årsaker holder jeg meg til 2008-boka i denne artikkelen.

2 Forskningsoversyn og ideologisk bakteppe

Som sagt har Kusmenkos hypoteser fått en del omtale. Det følgende forskningsoversynet gjelder imidlertid bare den norddistiske sida av litteraturen. Det er ikke bare fordi jeg dessverre ikke er språkmektig nok til å dra nytte av den finske litteraturen; det er også fordi det, så langt jeg kjenner til, har vært stille på den finsk-ugriske sida. Det eneste arbeidet jeg kjenner til, er en BA-oppgave, Koskinen (2013), der forfatteren drøfter åtte av Kusmenkos språktrekk, og avviser sju.

Fra en norsk synsvinkel er det naturlig å nevne Tove Bulls positive (men slett ikke ukritiske) anmeldelse (2010) av Kusmenkos magnum opus og hennes artikler i blant annet dette tidsskriftet (Bull 2011 og 2017), og den bruken hun gjør av han i *Norsk språkhistorie II* (Bull med flere 2018). I stor grad støtter Bull Kusmenkos ideer. Ideene reflekteres også i *Norsk språkhistorie I* av Philipp Conzett (Conzett 2016). Interessant nok forekommer navnet *Kusmenko* ikke i registeret til bind 3 eller 4 av samme verk; i den nye norske språkhistoria blir altså Kusmenko bare vist til av forfattere tilknyttet UiT – Norges arktiske universitet. Utafor Tromsø har ikke responsen vært like velvillig. I en anmeldelse av *Norsk språkhistorie II* (Mæhlum red. 2019) sier for eksempel Staffan Fridell (2019:121–122) at teorien ”övertygar inte och förs delvis fram med krystade och tveksamma argument”. Fridell mener det fins gode interne forklaringer som alternativ til kontakthypotesene. Delsing (2009) og Schulte (2009) uttrykker seg noe mer forsiktig, men heller ikke de virker overbevist. Schulte (2009:173) mener likevel også – liksom Bull (2010:181) – at Kusmenkos arbeid byr på verdifulle innfallsvinkler til skandinavisk språkhistorie, vinkler som fortjener å etterprøves nærmere. Denne artikkelen er et forsøk.

Før vi tar fatt på den egentlige diskusjonen, må det nevnes et viktig forhold av mer ideologisk art: Nasjonsbyggingsideologi har hatt en uheldig effekt på hvordan vi har bedrevet nordisk språkhistorie – iallfall i Norge, som jeg kjenner best til. Bull (2018 og andre steder) viser dette svært overbevisende. Kort sagt er det ingen tvil om at samisk (liksom kvensk, jiddisch og romani, for eksempel) har havnet i dødvinkelen i norsk språkhistorieskriving, iallfall inntil nylig, av grunner som både er vitenskapelig uholdbare og politisk betenkelige. Dette er et tankekors, også for den som ender på et mer tradisjonalistisk standpunkt enn Bull. Etter mitt syn er den mest overbevisende og tiltalende delen av Kusmenkos store arbeid argumentasjonen for at samisk kan ha spilt en rolle i skandinavisk språkhistorie, og for at prestisjeforholdet mellom samer og skandinaver ikke nødvendigvis har vært det samme til alle tider. Det er likevel et sprang fra *kan ha* til *har*. Bull har mye rett i den ideologikritikken hun setter fram mot den norddistiske

tradisjonen. Likevel fortjener Kusmenkos arbeid også språkvitenskapelig vurdering og diskusjon.

3 Lånbarhetsskalaen

3.1 Lånbarhetsskalaen taler mot Kusmenko

Det er vanlig i studier av språkkontakt å regne med en lånbarhetsskala, en skala som sier at noen elementer er lettere å låne enn andre. Ordforrådet skal helst bli påvirket før grammatikken eventuelt blir det, og innafor grammatikken skal helst avledningsmorfologien bli påvirket før bøyingsmorfologien blir det (f.eks. Thomason & Kaufman 1988, Winford 2003, Gardani o.fl. 2015). Om samisk har påvirket skandinavisk grammatikk så mye som Kusmenko hevder, skulle vi altså vente å finne spor også i ordforrådet.

Imidlertid er det en tradisjonell oppfatning at det er få samiske lånord i skandinavisk. For eksempel sier Ole Henrik Magga (en iherdig forkjemper for samisk språk og kultur å vise til, som altså ikke kan avfeies som en norsk sjåvinist) det følgende:

Influences from Sami on the Scandinavian languages is more limited [enn motsatt veg]. The most numerous examples can be seen in place-names that have been given a Scandinavian form like *Kiruna* from NS [North Sami] *Giron* 'ptarmigan' in Sweden. They abound over most of northern Norway and northern Sweden. Words denoting special Sami artifacts and phenomena have been taken up in Norwegian: *komager* 'Sami summer brogue' (NS *gáma* 'shoe'), *joik* 'Sami singing' (*juoigat* 'to sing in the Sami way'). (Magga 2005:2117)

Dette tyder på svært liten påvirkning. Stedsnavn er perifere i vår sammenheng, og det skal ikke mye kontakt til. (På 1970- og 1980-tallet kjente for eksempel mange nordmenn stedsnavnet *Alma Ata* [nå *Almaty*], ikke på grunn av noen særlig kontakt med russisk språk, men på grunn av skøytebanen som var kjent fra sportssendinger i radio og TV.) De øvrige substantivene betegner fenomener som er knyttet tett til samisk kultur. Dette er lån som indikerer en nokså svak grad av kontakt.

3.2 Nordlig nordnorsk som forsvarslinje

Dessverre framstår Kusmenko som lite interessert i ordforrådet. Dermed er innvendinga åpenbar: Skal vi stå overfor lån av morfologiske mønster nesten helt uten lån av ord? Dette problemet erkjenner Bull (f.eks. 2017:13). Hun

argumenterer likevel med at det er flere lån fra samisk i nordnorsk enn i for eksempel østlandsk:

Men kva med samiske lånord i nordisk? Dei finst, og truleg er det fleire av dei enn erkjent. Men i omfang er dei langt færre enn dei tilsvarande nordiske lånorda i samisk. Når vi talar om lånord eller importord i eit språk, er det gjerne riksspråket eller eit eventuelt standardspråk vi refererer til. Hadde vi undersøkt lånordfrekvens på regionalt eller lokalt nivå, ville bildet vore annleis. I somme nordlege nordnorske dialektar og hos somme nordnorske morsmålsbrukarar vil ein kunne finne mange døme. [Fotnote utelatt her] Bull (2004:186–187) nemner fleire heller vanlege samiske lånord i nordnorsk, t.d. *gaimi*, ('namnebror/namnesøster'), *skovvel* (subst.) og *skovlat* (adj.) som tyder 'rur på sår' eller 'blemme', og må komme av *goavhli* eller *skaavhli* (subst. blære/vassblemme) og *goavhlái*, *skaavhlái* (adj.). Verbet *jorre* og substantivet *jorr* som tyder 'bråke, snakke høgt', kjem truleg av samisk *juorru* = 'sladder' og *juorrudit* = 'sladre'. Johansen (2009:211–212) har med enda fleire døme, t.d. *doive*<*duivet* 'rote til', *smotjas*<*smuhččas* 'småspist', *vaivi*<*váivi* 'dumt, plagsamt'. (Bull 2017:26)

Dette er riktig, men likevel utilstrekkelig. Det er tross alt ikke mange samiske lånord i norsk som er listet opp ovafor. Johansen (2009:211–212), som det blir vist vidare til, lister 15 ord eller uttrykk (derav ett som ikke er samisk, men finsk). Dette er få ord jamført med den dramatiske strukturelle påvirkninga Kusmenko antar.

Alle orda som Bull nevner ovafor, er innholdsord. Det er også nokså påfallende. Om det skal ha vært massiv kontakt, ville vi vente å finne at også formord blir lånt. Et eksempel er når gammalengelsk lånte inn det personlige pronomenet i 3. flertall fra norrønt (*they* < *þeirr*; se nærmere Dolberg 2019 om denne språkkontakten). Fraværet av lånte formord i skandinavisk tyder altså på mye svakere grad av kontakt enn den vi for eksempel finner mellom gammalengelsk og norrønt, eller mellom tysk og skandinavisk. Og det samtidig som samisk skal ha påvirket såpass dyptliggende strukturer i skandinavisk at det er vanskelig å se paralleller i disse to mye mer veletablerte tilfellene av påvirkning.

Uansett er det ikke overraskende at nordlig nordnorsk viser flere spor av samiske lånord enn for eksempel østlandsk. Nordnorsk – og særlig nordlig nordnorsk – har hatt mer kontakt med samisk. Om dette skal være et argument i diskusjonen om Kusmenkos ideer, burde det i tillegg godtgjøres at disse orda er gamle. De strukturelle draga Kusmenko mener skyldes samisk påvirkning, bør i stor grad være gjennomført i skandinavisk før 1200, ut fra det han sjøl sier. Rett nok er det ikke så lett å vurdere om et lånord er gammalt, men spørsmålet bør i det minste vurderes.

Uansett utfallet av den vurderinga gjenstår den alvorligste innvendinga: Nordlig nordnorsk er dessverre lite relevant, ut fra det Kusmenko sjøl sier.

Kusmenko (2008:401) sier nemlig at kontaktområdet som alle disse felle-skandinaviske trekka har utviklet seg fra, ikke lå i det nordligste Norge, men i det han kaller 'Mittelskandinavi' (Midt-Skandinavia), som han i en parentes forklarer som Trøndelag, Øst-Norge og 'Mittelschweden' (Midt-Sverige?). Blant annet av reinte kronologiske årsaker må den sentrale kontakten ha involvert sørsamisk – det tok tid før nordmennene kom til Finnmark.

Ut fra Kusmenkos hypoteser var altså den avgjørende språkkontakten ikke lengst nord i Nord-Norge, og lånord i nordlig nordnorsk er dermed ikke like relevante eller overbevisende som evidens fra trøndersk eller østlandsk hadde vært. Avstanden fra Hattfjelldal – som i dag er det nordligste stedet i Norge der det blir undervist i sørsamisk – til Oslo er for eksempel kortere enn fra Hattfjelldal til Alta, som er Finnmarks *vestligste* kommune. Det virker også rimelig å anta at det ble snakket heller lite norsk i Finnmark før 1400. Dermed er ikke lånord fra Finnmark relevante.

Dersom vi, i tråd med Kusmenko, antar at østlandsk eller trøndersk lånte en mengde ord fra samisk før 1400, burde dessuten disse lånordene ha blitt såpass integrert i norsk i løpet av minst 400 år at få hadde kommet i tanker om å luke dem ut da nasjonalismen traff kongeriket utpå 1800-tallet og samene fikk svi for det. (I Norge i dag er det knapt noen vanlige språkbrukere som lar seg bekymre av at *spraak* er et lånord fra tysk, mens *mål* er direkte nedarvet fra norrønt). Det burde altså vært flere spor etter samiske ord i trøndersk og østlandsk fortsatt; det holder ikke å vise til ord fra dialekter i Finnmark og Troms.

I velkjente og mindre kontroversielle tilfeller av språkkontakt, som mellom tysk og skandinavisk, er det som sagt svært mange spor i ordforrådet, noen tydelige spor av avledningsendelser, jf. norsk *an-*, *be-*, *-he(i)t*, – og knapt noen i bøyingsmorfologien. Gardani et al. (2015:7) sier at generelt blir avledning lånt oftere enn bøyning. Men så langt jeg kjenner til, er det ikke lån av avledningsendelser fra samisk til skandinavisk. Kusmenko sier riktignok eksplisitt at han antar lån av abstrakte mønstre, ikke av konkrete endelser, men det bringer oss tilbake til det grunnleggende problemet: Det antas ei form for språkkontakt som ikke har så mange overbevisende paralleller.

3.3 Mønsterkopiering

Kusmenko tenker seg som sagt ikke kopiering av stoff, men av mønstre. I litteraturen blir dette ofte omtalt som henholdsvis MAT-copying (engelsk *matter*) og PAT-copying (engelsk *pattern*). Jamfør Sakel 2007:

We speak of MAT-borrowing when morphological material and its phonological shape from one language is replicated in another language. PAT describes the case where only the patterns of the other language are replicated, i.e. the organisation, distribution and mapping of grammatical or semantic meaning, while the form itself is not borrowed.

Sakel sier ikke at distinksjonen alltid er nyttig, eller at det alltid må være bare den ene typen som lånes. Men hun sier også at alle språka i hennes utvalg oppviser MAT-lån av funksjonsord, til og med de som har en majoritet av PAT-lån. På denne bakgrunnen virker det uventet at akkurat i Norden skal skandinavisk ha lånt viktige, dype PAT-mønster fra samisk, men ikke noe MAT. Det er ikke umulig at slike lån skjer, men vanlig er det ikke.

3.4 *Metatypi*

En mulig parallell til Kusmenkos hypoteser kunne involvert det Næss & Jenny (2011) kaller *metatypi*. De har funnet et par tilfeller (fra henholdsvis Burma og Salomon-øyene) der det faktisk ser ut som grammatikken i språk A blir påvirket av språk B uten at ordforrådet blir det, mens omvendt ordforrådet i språk B blir påvirket av A uten at grammatikken blir det. (!) Næss & Jenny (2011:24) mener det er en og samme årsak i de to tilfellene:

On the account we are developing, the structural borrowings from Mon into southern Burmese and from Äiwoo into Vaeakau-Taumako are the result of imperfect learning of the recipient language as an L2 by speakers of the (local) majority language, with the L2 variety subsequently spreading to the L1 speakers.

De mener altså at det er mulig for en distinkt L2-variant av et språk, som er påvirket av strukturelle trekk i førstespråket til L2-talerne, å bli tatt over av L1-talerne. Dette kunne kanskje oversettes til et nordskandinavisk scenario som ikke er langt unna det Kusmenko ser for seg (men som Bull 2010:182 er skeptisk til, av andre årsaker): Samer bruker skandinavisk som L2 og de overfører visse trekk fra samisk. Disse trekka skal så seinere spre seg til folk som har skandinavisk som sitt L1, til og med talere som ikke er i kontakt med samisk. Problemet med et slikt scenario som forsvarslinje for Kusmenko er at det ifølge Næss & Jenny forutsetter at L2-talerne er klart flere enn L1-talerne. Dette blir etter mitt syn for usannsynlig til å utgjøre ei forsvarslinje for Kusmenkos hypoteser.

4 Noen andre innvendinger

4.1 Indre mot ytre

Når det er uenighet i språkvitenskapen, skyldes det ikke så sjelden at den er fragmentert. Sosiolingvister – som Bull – vil gjerne ha større sans for kontaktforklaringer, som ofte kalles ytre eller eksterne, enn mer strukturlingvistisk orienterte forskere – som Fridell (eller jeg) – som gjerne vil foretrekke såkalte indre eller interne, strukturelt motiverte forklaringer.

Ytre forklaringer kan involvere kontakt med andre språk eller sosiale forhold; indre forklaringer vil typisk appellere til språkstrukturelle forhold (mer om de to typene nedfor). Sosiolingvister og strukturlingvister skal jo likevel snakke sammen, og vi kan ikke *a priori* utelukke at ei og samme språkendring kan ha både indre og ytre årsaker (f.eks. Langacker 1987:30). Språk er både sosiale kontrakter og strukturerte systemer.

Språkhistoriedelen av faget nordisk språkvitenskap er, iallfall i Norge, på noen viktige punkter påvirket av tysk junggrammatikk på 1800-tallet og av strukturalismen på 1900-tallet. Dette har ofte medført at indre forklaringer får prioritet. Det indikerer også terminologien; det *indre* er jo nærmest kjernen. At språkkontakt kalles *ytre*, peker i samme retning.

Det er likevel ikke nødvendig å anta at ei indre forklaring utelukker ei ytre – eller omvendt. Både Fridell (i sitatet i avsnitt 2 ovafor) og Bull (f.eks. 2011:12) kommer i praksis nokså nær – liksom veldig mange andre lingvister. Det er ikke så rart. I praksis vil vi anta at noen endringer er mest indre motivert, andre mest ytre. Når for eksempel den ”lyse” (apikale) allofonen av fonemet /l/ i våre dager fortrenger den ”mørke” (dentale eller laminale) i Oslo, slik at yngre talere har samme lyse allofon i ord som *ball*, *knoll* som de har i *lakke*, *helle* (mens eldre talere derimot har den mørke allofonen i de to førstnevnte orda), så er det vanskelig å se noen ytre grunn til dette. Når derimot fonemet /æ/ (kort) får utvidet sin distribusjon i Oslo i våre dager, slik at det kan forekomme framfor ikke-retroflekse konsonanter (mens det tidligere bare forekom framfor /r/, /ʃ/, /t/, /d/ og /t/), er det nok primært av ytre årsaker – lånord fra engelsk som *bag*, *sag*, *hacker* er lånt inn med /æ/ framfor ikke-retrofleks.

Etter mitt syn taler likevel ett argument for at indre forklaringer kan ha prioritet: Om vi har ei indre forklaring, er det ikke åpenbart at ei ytre også er nødvendig. Poenget er ikke at ei indre forklaring utelukker ei ytre, bare at ei ytre i tillegg ikke alltid er nødvendig. La oss vende tilbake til de to eksemplene ovafor: Hvorfor endret fonemsystemet i norsk seg akkurat ved /æ/ som følge av kontakt med engelsk? (Sammenfallet av l-er er faktisk stikk motsatt av det kontakten med engelsk skulle tilsi, for også engelsk har jo en

lys og en mørk l.) Et mulig svar er at /æ/ strukturelt sett allerede stod lagelig til for hogg, fordi det fonemet hadde så avvikende og begrenset distribusjon, jamført med det som er vanlig for vokalfonemer i Oslo. Eksempelet indikerer at ei tilsynelatende tilforlatelig ytre kontakt-basert forklaring ikke alltid er tilstrekkelig (jf. også Conzett et al. 2020). For sammenfallet mellom de to l-allofonene i Oslo trengs det derimot ikke noe ytre supplement – og det er vanskelig å se hva et slikt ytre supplement kunne være. Dette argumentet for indre synsmåters prioritet gjelder rett nok bare for språkstrukturen, ikke for leksikonet. (Det er vanskelig å se hva som skulle utgjøre ei strukturell forklaring for at norsk for eksempel lånte ordet *tsunami*.) Men ei kontaktforklaring på X burde ideelt sett kunne suppleres med ei strukturell forklaring på hvorfor akkurat X ble endret (og ikke Y).

4.2 Naturlig tendens til analyticitet?

Et ledemotiv i mange skandinaviske språkhistorier er at det er en bevegelse bort fra bøyingsmorfologi, og Kusmenko ser ut til å gå ut fra at nordisk så å si naturlig tenderer til radikal analyticitet. Nye suffikser, som passivendelsen -s eller bestemthetsendelsen -en (-et/-a), er nordgermanske særdrag innafor germansk og dessuten altså unntak fra det Kusmenko ser som en allmenn tendens i nordisk til mer analytisk språk. Slike unntak vil han da forklare med kontakt. Når det er bestemthetssuffiks i skandinavisk, som ikke fins i vestgermansk eller gotisk, så er det fristende å peke på kontakt med samene, som andre germanere ikke hadde kontakt med. Når vi finner noe som minner om bestemthetssuffiks et annet sted i Europa, nemlig på Balkan, så må det etter denne tankegangen også skyldes kontakt, og da med tyrkisk, slik også Bull (2017:21) sier. Det virker helt rimelig å se den suffigerte bestemte artikkelen i rumensk som utslag av et *Sprachbund*. Ideen om at det er kontakt med tyrkisk possessiv som ligger bakom, er likevel usannsynlig. I omtalen av den bestemte artikkelen i rumensk i *The Oxford History of Romanian Morphology* (Maiden et al. 2021) blir ikke kontakt så mye som vurdert som forklaringsfaktor. Klitiseringa av den bestemte artikkelen i rumensk er nemlig etter alt å dømme *eldre enn* det tyrkiske nærværet i Sørøst-Europa.³

³ Epost til forfatteren (19. november 2021) fra professor Martin Maiden (Trinity College, Universitetet i Oxford): "Romanian cliticization of the definite article is demonstrably older than the Turkish presence in south-eastern Europe"

Tanken om at de skandinaviske språka så å si naturlig vil tendere mot å bli analytiske, har likevel også et annet problem ved seg. En framstående forsker på kontaktspråk og kreolisering, McWhorter (2016:50), hevder at

despite how readily specialists observe that a given language "lost" all of its inflectional affixation, diachronic linguistic theory includes no grammar-internal mechanism via which a grammar could lose its inflectional affixation entirely.

Resonnementet hos Kusmenko ser ut til å være at den naturlige utviklinga i skandinavisk vil gå mot et fullstendig analytisk språk, slik at enhver ny morfologi og ethvert unntak fra tendensen til analyticitet må forklares med kontakt. Det er neppe rimelig. Sims-Williams & Enger (2021) viser for eksempel at tap av morfologi paradoksalt nok kan føre til ny morfologi. Mer avgjørende for oss nå er McWhorters (2016:49, 2020) påstand om at utstrakt analyticitet er et kjennetegn på språkkontakt. McWhorters syn kan absolutt diskuteres, men dette viser at Kusmenkos hypoteser ikke nødvendigvis passer så godt med kontaktlingvistikken.

5 Siste ordet er sjelden sagt

5.1 Hva Kusmenko og Bull nok har rett i

Vi bygger på våre forgjengere, enten vi vil eller ikke. Gitt den ideologiske dreiningen en god del norsk språkhistorie har hatt (jf. avsnitt 2), er det ikke overraskende at en ikke har antatt mye påvirkning fra samisk på norsk. Men også hos nyere forskere som det ville være fullstendig urimelig å plassere i samme sjåvinistiske tradisjon, er det skepsis til å anta slik påvirkning. Den nordnorske futurumskonstruksjonen *bli + å + infinitiv* – som i *eg blir å reise i morgen* – kunne en tenkt seg at skyldtes kontakt med samisk, som oppviser en futurumskonstruksjon som likner. Vannebo (1996) er likevel skeptisk, og argumenterer for det første med at tospråkligheta neppe har vært så omfattende, og for det andre med prestisjeforholda: Normalt skjer lån fra språket med høyest prestisje og til språket med lavest, og i nyere tid er det liten tvil om hvilket språk av samisk og norsk som (ikke) har hatt prestisjen.

Denne siste typen argumentasjon er svekket med Kusmenkos arbeid. Vi kan ikke lenger ta for gitt at prestisjeforholda var de samme før 1300 som etter 1800. Her er Kusmenkos argumentasjon best. Finner og samer ble lenge ikke holdt så nøye fra hverandre, og ordet *finn* kunne betegne en same. Et enkelt argument Kusmenko setter fram, er utbredelsen av mannsnavnet *Finn* i norrønt – hvorfor ble det såpass mye brukt, om altså (finner og) samer ble sett ned på? Finn Arnesson i Olav den helliges saga tilhører for eksempel det

aller øverste sjiktet av norske høvdinger i si tid. Hvis samene hadde så lav status, ville det være besynderlig at en mann som tilhørte en av de fremste familiene i landet, fikk navn etter dem.

5.2 "Uvisse"

Når dette er sagt, er det vanskelig å føle seg sikker på de sosiale og sosiologiske forholda i middelalderen. Magnussen (2022) gjengir nyere arbeider som ikke peker i samme retning som Kusmenkos argumentasjon; Holberg & Dørum (2021), som har undersøkt Sør-Salten, mener å se "eit større innslag av konflikt og asymmetri enn andre forskarar har lagt til grunn. Ulike kjelder [...] tyder på ein høvdingstyrt busetnadsekspanasjon inn i samiske bruksområde i siste del av vikingtida og inn i mellomalderen (ca. 900–1350)".

Bull (2017:27) kritiserer norske språkhistorikere for å ha vært påvirket av nasjonsbyggings-ideologi og for å ha projisert samtidas språksosiologiske forhold over på fortida. Kritikken virker ikke urimelig, og Bull har utvilsomt rett når hun sier "slutningar om språkforhold i tidsperiodar vi manglar kjelder frå, eller der kjeldene er svært spinkle, nødvendigvis vil vere hefta med uvisse". Det vil også gjelde for de resonnementene jeg har presentert her.

5.3 Men regnestykket går ikke opp

Det må likevel være tillatt å spørre om den språkvitenskapelige delen av Kusmenkos hypoteser egentlig går opp. Ulempen med Kusmenkos argumentasjon er at der vi ville ventet å finne mange konkrete spor av kontakt, nemlig i tilfanget av innholdsord, der er det få, og de eksemplene Bull har brakt fram til støtte, de er fra dialekter som ut fra det Kusmenko sjøl sier, framstår som mindre relevante. De dialektene Kusmenko peker ut som særlig relevante, ser – iallfall hittil – ut til å være problematiske for hypotesene: Ennå har ingen argumentert for at de har særlig mange innlånte innholdsord. Der vi ville ventet å finne noen få konkrete spor, nemlig i avledningsmorfologien og forrådet av formord, der er det ingen slike spor. Der vi neppe ville vente påvirkning og vanskelig kan etterprøve, der antar hypotesen at påvirkningen har vært omfattende. Vanligvis er det ikke slik ved språkkontakt. Inntil det blir brakt fram spor etter en god del samiske lånord i trøndersk eller østlandsk, må hypotesene sies å stå svakt.

Som sagt er det mye uvisse i språkhistoria, og med denne korte artikkelen har jeg ikke tilbakevist Kusmenkos hypoteser, men jeg har prøvd å underbygge den skepsisen som har vært satt fram av flere forfattere; deriblant Delsing (2009), som sier ”det återstår en hel del innan man blir övertygad”. Sjøl om alle deler av språket kan bli endret på grunn av kontakt, vil bøyingsmorfologi normalt være blant de aller mest resistente delene (jf. også Jensen & Blomqvist [under arbeid]). Den som vil hevde at det motsatte skal ha skjedd i en bestemt kontaktsituasjon, har etter mitt syn bevisbyrden, fordi det er så få gode paralleller.

Litteratur

- Bull, Tove (2010). [Anm. av Kusmenko 2008] *Maal og Minne*, s. 156–186. <http://ojs.novus.no/index.php/MOM/article/view/288>
- Bull, Tove (2011). Samisk påverknad på norsk språk. *NOA* (norsk som andrespråk) 27, s. 5–32. <https://ojs.novus.no/index.php/NOA/article/view/868>
- Bull, Tove (2017). Samisk (og eventuell finsk) påverknad på skandinavisk. *Folkmålsstudier* 55, s. 9–30. <https://journal.fi/folkmalsstudier/article/view/82160/41347>
- Bull, Tove (2018). Innleiing. I: Bull, Tove (red.): *Norsk språkhistorie III: Ideologi*, s. 25–51. Oslo: Novus.
- Bull, Tove m.fl. (2018). Andre språk i Noreg. I: Mæhlum, Brit (red.): *Norsk språkhistorie II: Praksis*, s. 417–533. Oslo: Novus.
- Conzett, Philipp (2016). Substantivbøyning. I: Sandøy, Helge (red.): *Norsk språkhistorie I: Struktur*, s. 223–249. Oslo: Novus.
- Conzett, Philipp, Gjert Kristoffersen, Agnete Nesse & Helge Sandøy. 2020. Merknadar til bokmeldinga av *Mønster* (NSH 1). *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, s. 93–131. <http://ojs.novus.no/index.php/NLT/article/view/1794/1778>
- Delsing, Lars-Olof (2009). [Kort bokomtale av Kusmenko 2008]. *Arkiv för nordisk filologi* 124, s. 242.
- Dolberg, Florian (2019). *Agreement in Language Contact: Gender Development in the Anglo-Saxon Chronicle*. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/slcs.208>
- Fridell, Staffan (2019). [Anmeldelse av] Norsk språkhistorie II. *Maal og Minne* 2019/1, s. 115–124. <http://ojs.novus.no/index.php/MOM/article/view/1658>
- Gardani, Francesco, Peter Arkadiev & Nino Amiridze (2015). Borrowed morphology: an overview. I: Gardani, Francesco, Peter Arkadiev & Nino Amiridze (red.): *Borrowed Morphology*, s. 1–24. Berlin: Mouton deGruyter. <https://doi.org/10.1515/9781614513209.1>
- Holberg, Eirin, og Knut Dørum (2021). Norrøn ekspansjon og samisk motmakt i Sør-Salten ca. 600–1350. *Historisk tidsskrift* 100, s. 204–221. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2944-2021-03-02>
- Indrebø, Gustav (1951). *Norsk Målsoga*. Bergen: John Grieg.
- Jensen, Eva Skafte & Oliver Blomqvist. Under arbeid. Contact. I: *The Oxford History of North Germanic Morphology*. (Under arbeid)
- Johansen, Åse Mette (2009). ”Velkommen te’ våres Norge”: En kvalitativ studie av språkbytte og språkbevaring i Manddalen i Gáivuotna/Kåfjord. Oslo: Novus.

- Koskinen, Jani (2013). Saamelaisen interhverenssivaikutuksen merkitys kontinuuviin kieliin ominaispiirteiden kehityksessä: Jurij Kusmenkon Der Samische Einfluss auf die Skandinavischen Sprachen riittisessä tarkastelussa. BA-oppgave, Helsingfors universitet.
- Kusmenko, Jurij (2008). *Der samische Einfluss auf die skandinavischen Sprachen: Ein Beitrag zur skandinavischen Sprachgeschichte*. (Berliner Beiträge zur Skandinavistik 10.) Berlin: Nordeuropa-Institut der Humboldt-Universität.
- Langacker, Ronald W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar, volume I: Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Magga, Ole Henrik (2005). Linguistic Minorities in Scandinavia. I: Oskar Bandle et al. (red.): *The Nordic Languages, volume II*, s. 2115–2120. Berlin: deGruyter.
- Magnussen, Solveig (2022). Samisk påvirkning på norsk språk – Et innholdsanalytisk bidrag fra et kontaktteoretisk perspektiv. BA-oppgave, Universitetet i Oslo.
- Maiden, Martin, Adina Dragomirescu, Gabriela Pană Dindelegan, Oana Uță & Rodica Zafiu (2021). *The Oxford History of Romanian Morphology*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198829485.001.0001>
- McWhorter, John (2016). Is radical analyticity normal? I: Elly van Gelderen (red.): *Cyclical Change Continued* (Linguistik Aktuell 227), s. 49–91. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/la.227.03mcw>
- McWhorter, John (2020). Radical analyticity as a diagnostic of adult acquisition. I: Peter Arkadiev & Francesco Gardani (red.): *The Complexities of Morphology*, s. 267–283. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/oso/9780198861287.001.0001
- Næss, Åshild & Mathias Jenny (2011). Who changes language? Bilingualism and structural change in Burma and the Reef Islands. *Journal of Language Contact* 4, s. 217–249. <https://doi.org/10.1163/187740911X589253>
- Sakel, Jeanette (2007). Types of loan: Matter and pattern. I: Yaron Matras & Jeanette Sakel (red.), *Grammatical borrowing in cross-linguistic perspective*, s. 15–29. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110199192.15>
- Schulte, Michael (2009). Jurij Kusmenko: Der samische Einfluss auf die skandinavischen Sprachen. Ein Beitrag zur skandinavischen Sprachgeschichte. Berlin 2008 (= Berliner Beiträge zur Skandinavistik 10). *NOWELE* 56/57, s. 163–176. <https://doi.org/10.1075/nowele.56-57.08sch>
- Sims-Williams, Helen & Hans-Olav Enger (2021). The loss of inflection as grammar complication. *Diachronica* 38, s. 111–150. <https://doi.org/10.1075/dia.19050.sim>
- Skautrup, Peter (1944–1968). *Det danske sprogs historie*. 4 bind. København: Gyldendal.
- Thomason, Sarah Grey & Terrence Kaufman (1988). *Language Contact, Creolization and Genetic Linguistics*. Berkeley osv.: University of California Press.
- Vannebo, Kjell Ivar (1996). Framtidskonstruksjonen bli+inf. I: Ernst Håkon Jahr & Olav Skare (utg): *Nordnorske dialektar*, s. 109–111. Oslo: Novus.
- Wessén, Elias (1965a). *Svensk språkhistoria 1: Ljudlära och böjningslära*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Wessén, Elias (1965b). *Svensk språkhistoria 2: Ordbildningslära*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Wessén, Elias (1965c). *Svensk språkhistoria 3: Grundlinjer till en historisk syntax*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Winford, Donald (2003). *An Introduction to Contact Linguistics*. Oxford: Blackwell.